

Som far sin – varför bli fiskare eller jordbrukare?

Barn till lantbrukare och fiskare väljer ofta pappans yrke. Men vilka faktorer styr valet? Denna Policy Brief studerar yrkesvalet för barn till lantbrukare och fiskare. Vi finner att:

- Döttrar väljer lantbruk och fiske i mindre omfattning än söner.
- Ensambarn har 8 procent högre sannolikhet att välja lantbruk, medan äldsta syskonet har 2 procent högre sannolikhet att välja lantbruk i familjer med fler barn.
- Pappans inkomster påverkar yrkesvalet; en högre årsinkomst ökar sannolikheten att välja pappans yrke.

Starka familjeband inom lantbruk och fiske

Inom lantbruk och fiske är familjebanden starka och barn väljer ofta föräldrarnas yrke som lantbrukare eller fiskare. Tidigare forskning visar att för de flesta andra yrken är familjeband av mindre betydelse. De starka familjebanden inom lantbruket och fisket är en naturlig följd av att yrkeskunskaper för att bedriva lantbruk och fiske också går i arv. Barn till lantbrukare och fiskare som ärver yrket har därmed goda yrkeskunskaper, vilket underlättar en karriär inom dessa sektorer. Redan i tonåren börjar lantbrukarbarn förvärva sig dessa kunskaper: vid 16 års ålder arbetar 50 procent av sönerna och 25 procent av döttrarna i lantbruket. Inom fisket är tonåringarna inte överrepresenterade på samma sätt. Men det kan även finnas problem med starka familjeband. Utan "nytt blod" i sektorerna finns en risk att strukturomvandling och konkurrenskraften hämmas. Det kan också finnas förväntningar från familjen som gör att barn väljer lantbruk och fiske även om de helst hade valt en annan yrkesbana.

Studiens syfte

I denna Policy Brief undersöker vi vilka faktorer som bidrar till att man väljer pappans yrke. Detta gör vi genom att studera familjens betydelse inom lantbruk och fiske, samt lantbrukar- och fiskarbarns utbildningsval. Utbildningsvalet är viktigt därför att det finns ett tydligt samband mellan yrkesvalet och utbildningsvalet. Vi utgår från pappans yrke som lantbrukare eller fiskare eftersom statistiken visar att det finns väldigt få familjer där endast mamman är lantbrukare eller fiskare. Vi studerar yrkesvalet lantbrukare eller fiskare. Det valet hör ofta samman med att ta över familjeföretaget, men vi tittar inte på om ett övertagande sker.

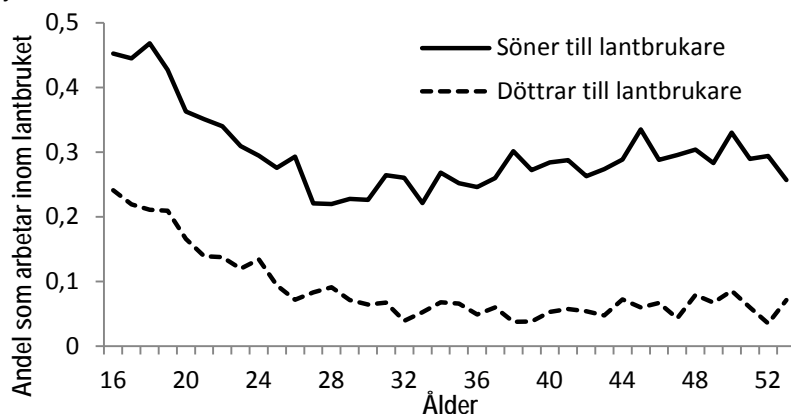
Datamaterial

Data kommer från Statistiska Centralbyrån (SCB) och består av den så kallade LISA-databasen (longitudinell integrationsdatabas för sjukförsäkrings- och arbetsmarknadsstudier) och flergenerationsregistret. Det senare gör att vi kan koppla samman lantbrukare/fiskare med deras barn och se vad de arbetar med. Till detta har även kopplats information om yrkesfiskelicens. LISA-databasen ger information om vilken sektor barnen arbetar inom, deras utbildningsnivå, deras löneinkomster (inklusive inkomster från egna företag), ålder, m.m. Sammanlagt består studien av 40 741 barn till lantbrukare och fiskare under 2012.

Hur vanligt är det att ärva yrket?

Figur 1 och 2 visar andelen söner och döttrar som väljer att arbeta som lantbrukare eller fiskare utefter barnets ålder år 2012.

Figur 1. Andelen söner och döttrar till lantbrukare som väljer pappans yrke. År 2012.

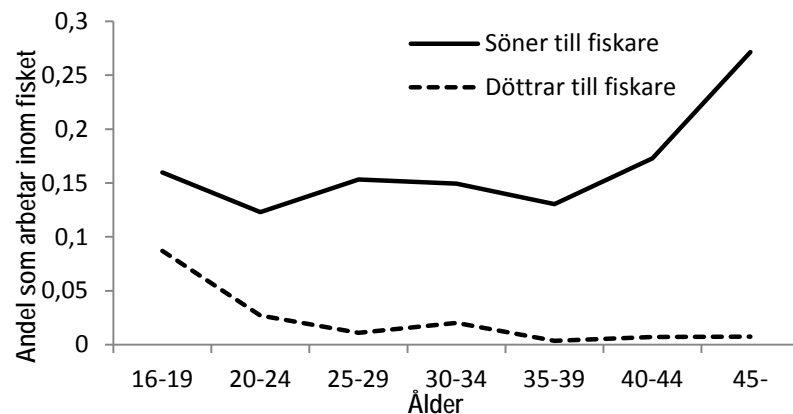

Fram till och med 26 års ålder ser vi att andelen söner och döttrar som arbetar inom lantbruket minskar med ålder. Tonåringarna som arbetar inom lantbruket gör det (nästan uteslutande) i kombination med gymnasiestudier vilket tyder på att de främst jobbar under helger och lov. För åldrarna 20 till 26 är det också vanligt att de kombinerar högskolestudier med arbete inom lantbruket. En stor andel av 16-26 åringarna kommer sannolikt inte att välja att bli lantbrukare i framtiden. Efter studietiden visar figuren ett mera långsiktigt yrkesbeslut och då arbetar i snitt 29 procent av sönerna och 9 procent av döttrarna som lantbrukare. Att andelen som arbetar som lantbrukare stiger något med ålder efter 26 år är sannolikt en kohorteffekt – andelen lantbrukare i befolkningen är högre för äldre kohorter.

För fisket (Figur 2) ser vi också att äldre kohorter av söner är mer benägna att följa pappans yrkesval; för gruppen äldre än 45 år är

nästan 30 procent av sönerna fiskare. Vi ser också att andelen söner mellan 16 och 40 år inom fisket ligger stabilt på 15 procent. Fisket har en relativt låg andel ungdomar jämfört med jordbruket. Om många av de som var 16 till 24 år 2012 väljer bort fisket som långsiktigt yrkesval, vilket är vanligt bland lantbrukarbarn, riskerar inflödet av fiskare att bromsas upp. För döttrar ser vi att cirka 5 procent arbetar inom fisket under studietiden men i stort sett inga döttrar väljer fisket som yrke.

Figur 2. Andelen söner och döttrar till fiskare som ärver pappans yrke 2012.

Lantbrukares och fiskares utbildning

I tabell 1 visas utbildningsstatistik för de barn som väljer att bli lantbrukare eller fiskare och för de barn som väljer ett annat yrke. Andelen som studerar på högskola eller universitet beskriver barnens utbildningsnivå och andelen med en lantbruks- eller sjöfartsutbildning beskriver barnens utbildningsinriktning. En lantbruksutbildning inkluderar utbildningar på både gymnasienivå och högskole- eller universitetsnivå medan en sjöfartsutbildning alltid är på högskole- eller universitetsnivå. Tabellen innehåller inte döttrar till fiskare eftersom det finns för få som väljer att bli fiskare för att analysen ska bli meningsfull.

För lantbrukarbarn som inte väljer lantbruket är andelen som studerar på högskola cirka 15 procent högre än för de som väljer lantbruk. Tabellen visar även att lantbrukardöttrar studerar i högre utsträckning än lantbrukarsöner: skillnaden är ungefär 20 procent. Könsskillnaden är stor – för samhället i stort är utbildningsgapet 10 procent – och vi ser att andelen med en högskoleutbildning också är högre för lantbrukardöttrar som ärver yrket än för lantbrukarsöner som inte ärver pappans yrke. Det finns inga tydliga skillnader i utbildning för fiskarsöner: oavsett yrkesval så väljer cirka 25 procent av sönerna att studera på högskola. Slutligen visar tabellen att för de som väljer lantbruket är andelen med en lantbruksutbildning hög: 53

procent för söner och 35 procent för döttrar. Endast 12 procent av fiskarsönerna som väljer fisket har en sjöfartsutbildning.

Tabell 1. Andel med universitets- eller högskoleutbildning och andelen med en lantbruks- eller sjöfartsutbildning, 2012.

	Söner till lantbrukare	Döttrar till lantbrukare	Söner till fiskare
<i>Andel med univ- eller högskoleutbildning:</i>			
För de som väljer annat yrke	34%	53%	26%
För de som väljer pappans yrke	20%	37%	24%
Totalt	31%	52%	26%
<i>Andel med lantbruks-/sjöfartsutbildning:</i>			
För de som väljer annat yrke	11%	5%	4%
För de som väljer pappans yrke	52%	35%	12%
Totalt	21%	7%	5%

Not: Sjökapten och styrmansutbildning klassificerar vi som relevanta utbildningar för fisket. I gruppen inkluderar vi även ett fåtal individer med fiskeutbildning.

Vad styr valet?

I Tabell 2 analyserar vi hur olika faktorer påverkar sannolikheten att välja att bli lantbrukare/fiskare. En positiv koefficient i tabell 2 anger med hur många procentenheter faktorn ökar sannolikheten medan en negativ koefficient anger med hur många procentenheter den minskar sannolikheten. Att vara kvinna innebär exempelvis 12,9 procentenheter lägre sannolikhet att bli lantbrukare och 12,6 procentenheter lägre sannolikhet att bli fiskare. Sannolikheten att ärva yrket ökar vidare om båda föräldrarna är lantbrukare/fiskare jämfört med om bara pappan är det. Det kan förväntas att mammans yrkesval är viktigt för döttrar – med en mamma i yrket finns en kvinnlig förebild – men våra resultat visar att mammans yrkesval är av lika stor betydelse för båda könen.

Tabell 2. Olika faktorerers betydelse för sannolikheten att välja pappans yrke. År 2012.

	Lantbrukare	Fiskare
Kvinna	-12,9***	-12,6***
Även mamman är lantbrukare/fiskare	4,1***	4,6***
Utbildningsår	-2,9***	-1,2***
Utbildning inom lantbruk/fiske	40,3***	12,9***
Ensam barn	8,1***	0,2
Äldsta syskon	2,2***	0,3
Syskon lantbrukare/fiskare	12,7***	16,5***
Pappans inkomst 1997 (10 000 kr i ökning)	0,2***	0,2***

Not: Vi här även tagit hänsyn till barnets ålder och pappans ålder och civilstånd i analysen, men dessa resultat visas inte i tabellen. *** = signifikant på 1%-nivån.

Flera av resultaten i Tabell 2 visar att familjesammansättningen är viktig. Ensambarn har 8 procentenheter högre sannolikhet att bli lantbrukare än barn i en syskonskara. För den som har syskon ökar sannolikheten att bli lantbrukare om ett eller flera av syskonen väljer att bli lantbrukare. Inom lantbruket har man dessutom 2 procentenheter högre sannolikhet att arva yrket om man är det äldsta syskonet. För fisket är det också vanligt att syskon väljer yrket gemensamt, medan att vara ensambarn eller första barn inte påverkar sannolikheten.

Genom att titta på pappans inkomster år 1997 vill vi undersöka om sannolikheten är större att välja lantbruk/fiske om pappan har höga inkomster. Det är troligt att pappans inkomster fungerar som ett mått på barnets förväntade framtida inkomster från lantbruket/fisket. Pappans inkomster är sammanräknade arbets- och företagsinkomster, både inom och utanför lantbruket/fisket. Vi finner att sannolikheten att bli lantbrukare eller fiskare ökar med 0,2 procentenheter om pappans årliga inkomst ökar med 10 000 kr. Låga inkomster innebär alltså att barn till lantbrukare och fiskare är mer benägna att söka arbete utanför dessa sektorer. Detta visar att pappans inkomster har en viss, men relativt liten, påverkan på valet att bli lantbrukare eller fiskare.

Diskussion

Av de som väljer lantbruk studerar en relativt liten andel vidare på högskola och en relativt stor andel väljer en utbildning inom lantbruk. Resultaten i Tabell 2 för utbildning visar att barn som väljer att bli lantbrukare/fiskare har lägre utbildning än barn som gör ett annat karriärval, men de har ofta en utbildning inom lantbruk/sjöfart. Resultatet i Figur 1 tyder dock på att valet att bli lantbrukare sker tidigt och att barn förvärvar yrkeskunskaperna redan som tonåringar. Yrkesvalet tycks därmed föregå utbildningsvalet. Hade det varit det omvända, att utbildningsvalet föregått yrkesvalet, borde skillnaderna i utbildning ha varit mindre mellan de som väljer lantbruket och de som väljer ett annat yrke. Även döttrar provar på att arbeta som lantbrukare eller fiskare men det är relativt få döttrar som väljer att bli lantbrukare och nästan inga döttrar väljer fisket.

Vi finner att familjesammansättningen har en stor betydelse för sannolikheten att bli lantbrukare/fiskare. Även om studien inte explicit handlar om att ta över en befintlig gård är det troligt att många som väljer att bli lantbrukare tar över föräldrarnas gård. Sannolikt finns det ofta en vilja hos barnen eller en förväntan från föräldrarna att gården skall arvas. I så fall har ensambarn en fördel, eller ett ensamt ansvar, som gör att de oftare tar över gården, vilket vi även finner i våra skattningar. Det går att problematisera kring detta

ur ett arvsrätligt perspektiv. Arvsrätten innebär att gården kommer att delas lika mellan syskon. Ett syskon som tar över gården måste således köpa ut, eller på annat sätt kompensera, de andra syskonen. Detta kan vara kostsamt och medföra att gården istället säljs. För ensam barn är detta inget problem vilket kan förklara att de har högre sannolikhet att välja lantbruk.

En annan lösning på det arvsrätliga problemet är att syskon gemensamt tar över gården vilket kan förklara att sannolikheten att bli lantbrukare ökar om något av ens syskon väljer lantbruket. Inom fisket kan det finnas en liknande arvsrättslig situation när det gäller individuella fiskekvoter. Dessa har ofta ett högt marknadsvärde, och att företaget delas mellan syskonen kan då vara en möjlig lösning.

Att äldsta barnet har högre sannolikhet att bli lantbrukare kan bero på förmånen att få välja yrke först. Det kan även reflektera traditionella värderingar som förespråkar äldsta syskonets förtur. Om sådana traditionella värderingar finns inom lantbruket kan dessa även förklara kvinnors lägre sannolikhet att bli lantbrukare. Detta är i så fall inte enbart en rättvisefråga mellan syskon utan även en jämställdhetsfråga. För fisket är jämställdhetsfrågan också central eftersom andelen kvinnor är ännu lägre än inom lantbruket.

Det är intressant att notera att familjekopplingarna inom fisket är lika starka som inom lantbruket. Om ett syskon eller mamman arbetar inom sektorn ökar sannolikheten att välja fiske betydligt. En intressant skillnad mellan lantbrukare och fiskare är att för fiskare spelar det ingen roll om man är äldsta barn eller ensam barn för sannolikheten att bli fiskare. En möjlig förklaring till detta är att det inte finns lika starka känslomässiga kopplingar till ett fiskeföretag som till en gård där man är uppväxt och att det därför inte finns lika starka incitament att ta över verksamheten.

Denna studie har visat att familjekopplingarna har en stor inverkan på valet att bli lantbrukare/fiskare. En viktig fråga är hur detta påverkar lantbruket och fisket på lång sikt. Om valet att bli lantbrukare eller fiskare främst beror på familjekopplingar, och inte personens förutsättningar för att bedriva ett lönsamt företag, kan detta påverka sektorernas konkurrenskraft. Forskning visar att familjeföretag har sämre lönsamhet än andra företag. Mot detta resonemang måste man givetvis lyfta fram familjekopplingarnas stora betydelse; utan starka familjekopplingar hade antagligen få haft både intresse och humankapital att bli lantbrukare eller fiskare.

Källa

Blomquist, J., Nordin, M., Waldo, S. (2016). In the Footsteps of their Fathers: Exploring Occupational Inheritance in Swedish Agriculture and Fisheries. AgriFood Economics Centre Working Paper 2016:1.

Mer information

Martin Nordin

Tel: 046 222 07 90

E-post: martin.nordin@agrifood.lu.se

Johan Blomquist

Tel: 046 222 07 89

E-post: johan.blomquist@slu.se

Staffan Waldo

Tel: 046 222 07 92

E-post: staffan.waldo@slu.se

**Vad är AgriFood
Economics
Centre?**

AgriFood Economics Centre utför kvalificerade samhällsekonomiska analyser inom livsmedels-, jordbruks- och fiskeriområdet samt landsbygdsutveckling. Verksamheten är ett samarbete mellan Sveriges lantbruksuniversitet och Lunds universitet och syftar till att ge regering och riksdag vetenskapligt underbyggda underlag för strategiska och långsiktiga beslut.

Kontakt

AgriFood Economics Centre

Box 730, 220 07 Lund

AgriFood Economics Centres publikationer kan beställas eller laddas ned på www.agrifood.se
